

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajaj vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 30. julija 1856.

Tudi na mahu ogeršica dobro rodi!

V jeseni lanskega leta so v mnogoterih krajih ljubljanskega mahú (močvirja, Moorgrund) skusili ogeršico sejati, in sicer na požgan, na navadno pognojen ali pa z ogeršičnimi prešami potresen, pa tudi na pust svet. Narbolje se je obnašala na požganem in s prešami potresenem svetu, na pognojenem je plenjala le srednje, na pustem svetu je čisto nič ni bilo.

Semena se potrebuje za oral (joh) en mernik ali pa za vsak mernik žitne posetve tri bokale. Gosto mora stati, da plevél zaduši in celo njivo lepo zakrije. Ogeršica se ne razraste, ampak vsako zeliše le po eno bilko napravi.

Dosti gosto vsejane se je pridela na oralu 20 do 24 mernikov; mernik plačujejo fabrike po 3 gold. in pol, tedaj znese oral 70 do 84 fl. Verh tega dá oral do 50 centov dobre nastelje, ktera (če le po pol goldinarja cent) nar manj verže skupaj 25 gold. Celi pridelk orala znaša tedaj 95 do 99 gold.

Ogeršičnih preš, da se pognoji en oral, je treba 10 do 12 centov; če je po 2 gold. cent, znaša to 20 do 24 gold. — ral, seme, žetev in da se zmanje, vzemimo, da veljá 15 gold., tedaj vsi stroški skupaj 35 do 40 gold. Po tem takem ostane čistega pridelka na enem oralu 55 do 59 gold. In ta pridelk ima še to posebno dobro lastnost, da se prec lahko v dnar spravi, in da kmet ob takem času k dnarju pride, ob katerem nima kaj družega v dnar spraviti. Verh tega si pridobi tudi nastelje ob času, ko si je zavolj drugih del ne utegne drugod iskati.

Kar pa še setev ogeršice na mahu čez vse priporoča, je to, da se seje v jeseni na ovisiš ali drugo prašno polje, in da konec velikega travna (maja) se že domú spravi, da se potem okoli Kresa že lahko ajda seje, ktera po ogeršičnih prešah posebno lepo raste in do malega Šmarna dozori brez nevarnosti, da bi ji na mahu navadna slana mogla dosti škode storiti.

Zunaj ogeršice je tudi prav dobro se sponeslo zeliše, ktero imenujejo vertnarji „plave brokelne“. To zeliše pa le na gnoji dobro stori, se močno razraste, več bilk naredi, daje spomladi dober in prijeten živež ljudem, če se perje obéra, pa dá tudi obilo semena debelejega od ogeršice.

H koncu tega spisa pa še nekaj. Dasiravno ogeršica na požganem mahu dobro rodi, vendar po svoji vesti ne svetujem nikomur mahú požigati, ker požiganje je velika potrata, če pomislimo, da se na enem oralu požge blizo 1600 centov šote, ktera verže, po odbitih stroških naprave in voznje po 4 krajc. za cent, za cel oral 106 gold. 40 kr., tedaj je memo ogeršičnega pridelka z 59 gold. čiste zgube 47 gold. 40 krajc.

Šota je neprecenljiv zaklad kurjave, ktera, do zdaj še malo čislana, bo v kratkem veliko veljavo in imenitnost zadobila. Torej, posestniki mahú, nikar je tratite brezumno. V kratkem vam bode vesela ptičica zapéla, — saj od vseh krajev se začenjajo rude odkrivati, rudniki pa vsi od konca do kraja potrebujejo kurjave. Tudi Terst bo po železnici kmali začel šote iz ljubljanskega mahú iskati. Dr. O.

Drevjoreja.

Koristnost ptujega ali inostranskega drevja. (Dalje).

Govoriti počnemo pa najprej o listovcih.

1. Brezovo drevje.

Brezovega drevja je petero plemen v Ameriki; mi omenimo sledečih:

Črna breza nahaja se v srednjih državah Amerike, v Novem Jorku, Marilandu in v Pensilvanii; ona raste naj bolje v globoko persteni, rahli, hladni zemlji. Doraste 70 čevljev visoka, ter ima perje, ktero je perju navadne loške črešnje podobno. Les njeni je imeniten, se dá lepo gladiti, je močen in terpežen; štimajo ga kot loško črešnjevino, in iščejo ga posebno ebenarji, kolarji, mizarji; da kratko povemo: črna brezovina je en izmed najboljih lesov.

Rumena breza je omenjeni črni mnogo podobna, prihaja tudi skorej tako visoka. Pahišeje iz njenega lesa je jako lepo; tudi jo rabijo za jarme in jiga, za obroče, sanike itd. Skorja njena je ugodna za kože strojiti, verh tega daje les prav dobre derva.

Listanska breza (die Papierbirke) je izverstno lepo drevo, ktero se nahaja v doljni Kanadi, v Novo-Hampshiru in Vermontu; po južnih državah ga ni viditi. Dopada si posebno v rodovitni zemlji, zraste 70 čevljev visoka, ima tanko šibko vejovje, veliko tamno-zeleno perje, ter je gledati prav prijetna. Njeni dorašeni les ima svitlo jedro, je terden in pruživ. Iz njega delajo mize, ktere so mizam iz mahagonovine prevarno podobne; tudi za mnogoverstne vložene izdelke ga močno potrebujejo; kurjavi daje kaj izverstne derva. Njena skorja služi za mnogo mnogo stvari; napravljajo iz nje jerbese, krovnice, listnice, škatlje, škodlje; tanko razcepljena služi za popir (odtod ime drevesa); naj bolj jo pa rabijo zato, da iz te skorje delajo prosti ljudje tiste majhne čolnice, katerim pravijo kanot. Te napravljajo iz večjih skorjinih kosov, ktere ličjem korenin neke hojke vkup vežejo tako terdno, da v njih se peljejo ljudje po rekah mnogo milj deleč, pri tem so pa tako lahki, da jih brez velikega truda na ramah od enega jezera do drugega, od ene reke do druge prenašajo. Taki kanoti so včasih tako terdno narejeni, da do 15 ljudi nesejo, vendar pa vaga eden, za 4 osebe pripravljen, ne čez 40 do 50 funtov. Ta breza je vredna tedaj, da jo pred drugimi udomačimo pri nas, ter jo obilno sejemo po gojzdi in vertih svojih.

Topoloperjata breza (pappelblätterige Birke) ima to dobro, da raste po krajinah, na kterih navadno manjka drugih drevnih plemen, na medlem, osušenem in izpraznjenem svetu. Dohaja pa 20 do 26 čevljev visoka, na vlažnih stanoviščih tudi 30 do 35 čevljev. Ona daje dobro oglje, in je precej ugodna za kurjavo.

2. Bukovo drevje.

Višnjeva bukva. Iz te verste so največi gojzdi držav Novo-Hampshire, Majne in Vermonta; po teh raste tudi to drevo na najrodovitnišem svetu. Ona prihaja tako močna, pa ne tako visoka, kakor naša navadna bukva; tudi cvetje njeno je manjše od naše; kar zadeva pa les, prekosi našo: kajti ameriška bukva ima več jedratega lesa,

bolj terdega, gostega in čverstejega, ki ga veliko potrebujejo v domovini njeni. Tudi olje iz njenih bukvic je prav dobro.

3. Hrastovo drevje.

Francozki botanikar And. Michaux je naštel in popisal 26 verst hrastovega drevja, katero raste po okrajnih severne Amerike. Izmed teh popišemo mi le naslednje kot ugodne, da bi jih v svojo domovino upeljali.

Planinski hrast (*Quercus montana*) raste posebno rad na visokem kamnitnem in skalnatem svetu, al po zemljiščih, ktere pokriva obilno kamenje. Vendar pa zraste do 70 čevljev visok, ter nareja lep širok listnat krov. Redijo ga že na Francozkem, in okoli Pariza ga je veliko viditi; tedaj bi bilo prav, da bi se tudi naši drevjorejci ozirali na-nj, temveč ker ta hrast je zadovoljin s kamnitnim neobdelanim svetom, pa tudi, ker les njegov je čverst in terd, izdelovanju brodov posebno ugoden. (Kaj, ko bi verli vlastenci poskusili to hrastovo pleme pred drugim drevjem nasejati po našem pustem Krasu?)

Rudeči hrast ljubi merzlo podnebje pa rodovitno zemljo, da izraste popolnoma; les njegov je le srednje dober. Delajo iz njega lajste in skrinje za razpošiljevanje suhega blaga. Želoda pa rodi obilno, ki ga živina rada je. Skorjo rabijo, da kože strojijo. Na Francozkem je rudeči hrast že davno upeljan, ter se ponaša ondi prav dobro; tudi je zares vreden, da bi ga po večjih vertih sadili, ker je lepo drevó razširjene veličanske overše, visok zraste do 80 čevljev.

Škerlatni hrast (die Scharlacheiche) raste po merzlih krajinah, okoli mesta Bostona, pa tudi v Pensilvanii, Virginii, ter doseže visokost 80 čevljev. Perje njegovo rudeči se v jeseni kot škerlat, kar bi to drevó prav prikladno storilo za večje gaje in verte. Skorja njegova je za strojiti; les daje najboljše doge.

Zeleneči hrast (*Quercus virens*) raste na obalih morja, ker potrebuje vlažnega morskega podnebja. Ni večji kot 50 do 60 čevljev, hrastovina njegova je pa težka, gosta in jedrata; tudi je prav terpežna, tedaj pred vsim drugim lesom ugodna v tesanje brodov. Skorja ima veliko tanina v sebi, in les je dober za kurjavo. To lepo in koristno drevó utegne pa kmali iz Amerike zginiti, ker ga veliko sekajo na leto za pomorstvo združenih držav; tedaj bi bilo želeči, da bi ga upeljali v Evropo, kjer bi se na južnih obalah Italije in Francozkega, ali pri nas v Istri, na Primorskem in drugej gotovo dobro obnašalo. (Dalje sledi.)

Narodopisje.

Rezijani.

Stari ljudje pravijo, da so Rezijani iz Rusovskega prišli v svoje današnje kraje. Ob časih hudih vojsk so neki Rusi v to dolino pribegnili, kjer ni do tistih dob še nobeden prebival; tū so se ustavili, hiše zidali in v miru živeli, in po njih se je ta kraj klicati jel Resija ali Rezija. Rezijanski jezik je zares tudi zelo podoben rusovskemu; zakaj ko so Rusi se po teh stranéh nazaj pomikali, je neki Rus tudi na Rezijansko prišel, in ko je s starejšimi Rezijani govoril, kateri svoj domači jezik bolj čisto govoré, je dobro umel njih govorjenje, in tudi Rezijani so njega razumeli. Verjetno je tadaj, da je jezik rezijanski prav za prav rusovsko podnarečje, ali sedaj je zelo popačen zavoľjo tega, ker živé Rezijani v sredi Lahov in hodijo po svetu, kjer morajo mnogo družih jezikov saj za silo govoriti. Je tedaj rezijansko narečje zmes slavjanskih, menda rusovskih, nemških in laških ali furlanskih besed, katerim dajejo slavjanske končnice in slavjansko sklanjanje. Ker pa kupčujejo z Nemci in Lahi, govoré, kakor smo že omenili, tudi za silo nemško in laško.

Rezijansko se naslanja proti izhodu na bovške planine, in se dotika Bovca in Žage; proti jugu na Lusevero; proti zahodu jo mejí Rešijuta (ali Rezijuta,

Resciutta), proti polnočni strani Rakolansko in Klavže (Chiusa). Dolga je rezijanska deželica, od izhoda do zapada, blizo dvajset talijanskih milj, to je, skoraj 5 ali 6 ur hodá; široka pa je od severja do juga, blizo osem milj ali dvé uri. Cela deželica je le dolina okoli in okoli obkrožena od visokih stermih gor, samo na zahodni strani je soteska, kjer se rezijanska pot poleg potoka Rezije zviija in vodi do Rešijuta na veliko cesto. Naj višja gora na Rezijanskem je Kanin (Canino), ki se na izhodni strani čez oblake vzdiguje. Imenuje se tako od latinskega canus-a-um (siv), ker od polovice gor je vedno sivkasto-bela. Pozimi se beli, ker je vsa s snegom pokrita; poleti pa, ker nima nič drugega kakor samo golo skalovje. Na nji ne raste nobena travica, noben germ, nobeno drevó; na nji ni nič živega opaziti. Ta gora je tako visoka, da bi ji človek komaj do verha prišel v šestih urah. Do pol visokosti se še lahko pride, potem naprej je pa tako sterma, da bi bilo malo komu mogoče, ji do verha dospeti, ker je plazenje po nji silno težavno in nevarno. Od tod so babjoverni ljudje raztresli prazno govorico, da Bog tiste grešnike, ki umerjejo nesporjeni, obsodi, na tej gori stanovati in terpeti. — Druge rezijanske gore niso tako visoke, in tudi ne tako puste in nerodovitne; na njih se vidijo med golim skalovjem tudi senožeti in hoste. — Planjava rezijanske doline je široka eno miljo, dolga pa šest; po sredi teče potok, ki mu tudi Rezija pravijo. Čez potok je sred doline lesen most postavljen, ki veže obé strani.

Vse stanovališča Rezijanov razun Volčja (Ucea) so v planjavi, in se delé v štiri velike vasi. Perva vas se kliče Sv. Juri (S. Giorgio), ki ima 115 ognjišč in šteje okoli 670 duš. Druga vas je Njiva (Gniva), ki šteje okoli 250 prebivavcov in ima 89 hiš. Tretja vas se kliče Ožjak (Oseacco), in šteje hiš 152 in 880 duš. Volčji terg (Ucea), leži na južno-izhodni strani, ima samo 24 hiš, in šteje 130 duš. Po tem takem živi na Rezijanskem okoli 2900 duš v 500 hišah.

Skoraj na sredi deželice stoji samotna vasica, ki ne šteje čez šest hiš, in se kliče Travnik (Prato di Resia). Tū je farna cerkev, ktera ima pet lepih oltarjev iz belega marmeljna, in nove orgle postavljene leta 1849. Pa tudi vsaka tū zgoraj omenjenih vasi ima svojo podružno cerkev; vsaka teh cerkev ima po tri oltarje iz marmeljna, in v St. Jurški cerkvi se hranuje tudi sv. rešnje Telo.

Rezijani imajo fajmoštra in dva kaplana; vsi trije duhovni stanujejo na Travniku pri farni cerkvi. Od tod morajo za duhovni blagor svojih faranov skrbeti, ki okoli raztreseni živé; posebno jim je težavna služba duhovna zavoľjo Volčje vasi, do ktere imajo skoraj 15 milj deleč. Vsi Rezijani morajo v farno cerkev k službi božji se shajati, kjer se berejo tri sv. maše vsako nedeljo in vsak praznik čez leto. Kadar pa je god posvečevanja ali pa patrona ene ali druge podružne cerkve, se berete v farni cerkvi zgodaj dvé tih sv. maši, péta farna maša pa je ob enajsti uri v podružnici, kjer je ravno posebni praznik.

Središče cele rezijanske deželice, kakor smo zgoraj rekli, kjer stoji farna cerkev z nekterimi hišami, je Travnik. Ta kraj je obzidan okoli in okoli; zid, ki vasico obdaja, je blizo štiri čevlje visok; od ene strani do druge méri vés ozidani kraj 75 korakov. V tem zidu so štiri vrata proti štirim oddelkom fare.

Rezijanske hiše so terdno zidane, in imajo po dva, nekatere tudi po tri nadstropja. Vse shrambe in sobe pri tléh so obokane ali velbane, zato dim ne more lahko do gorejnih sob, pa tudi hiše so po tem takem bolj terdne. Dimnik se vidi pri malokteri hiši. Nektere hiše so s slamo krite, večidel pa so pokrite z opekami.

Živé pa Rezijani od svojih zemljišč, ki jih pridno obdelujejo, od živine in od kupčije. Pridelujejo reži, turšice, krompirja, repe in ajde. Ali malo družin je, da bi za svoje potrebe dovolj pridelali na svojem zemljišču; skoraj vsi morajo turšico od Furlanov kupovati. Rezijanski svet je tako

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajovsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 2. augusta 1856.

Drevjoreja.

Koristnost ptujega ali inostranskega drevja. (Dalje).

4. Jasenovo (jesenovo) drevje.

Amerikanski jasen, tudi *beli jasen* imenovan, je zavoljo izverstnega lesa eno izmed najbolj zanimivih drevés rodovitne severne Amerike; imeniten je pa tudi zavoljo hitre rasti in lepega perja. Ugodno mu je merzlo vlažno podnebje, tedaj poganja krepko na obalih širokih rek in močvirjev, pa tudi po nadolih in sterminah, poleg morja, ga je veliko. Mnogokrat zraste 80 čevljev visok, in najdejo se debla, ktere so ravne kot sveča in do 40 čevljev od tal brez vsega vejovja. Les njegov čislajo Amerikanci povsod, ker je terden, gibek, pruživ in pripraven za mnogo orodja in pohišja. Že imenovani botanikar Michaux pravi, da amerikanski jasen je izverstnejši od onega, ki je v Evropi navaden; on terdi, da njegovo upeljanje v gojzde polnočne Evrope je bila ena najboljih pridobitev za nas; on pripoveduje dalje, da prebrisani Angleži so koj spoznali vrednost in večjo porabljenost tega drevesa, ter so cele gromade bele jasenovine, nažagane v dile, v Anglijo upeljali za gradjenje svojih bark in brodov.

Černi jasen rodi se tudi v severnih državah Amerike, kjer v družbi ravno popisanega belega jasena raste. On ljubi vlažno zemljo, posebno tako, po kateri se večkrat vode razlivajo, ali na kateri so navadne povodnji. Tudi njegov les je rabljiv za mnogoverstno orodje, ter daje pepél, v katerem je posebno veliko lugaste soli, zato je ugoden za napravljanje potašeljna. Černi jasen doseže visokost od 60 do 70 čevljev, ter je vreden zavoljo imenitnih lastnost, da bi ga po naših gojzdnih nasadbah prav obilno redili.

Razun teh je v severni Ameriki še mnogo jasenovih plemen, in posebno na izhodni strani „Velike reke“ (Misisipi) bi utegnili popotniki še kakih 30 verst najti, ktere vse so vredne, da bi jih upeljali pa redili pridno pri nas. Kakor v Evropi je tudi v Ameriki jasen naj koristniše drevó po hrastu; in zavolj trdnosti in vlečljivosti njegove bi v mnogih potrebah si prizadevali ljudjé zastonj njega nadomestiti s kakim drugim drevnim plemenom.

5. Javorovo drevje.

Tega drevja je v Ameriki sedmero verst, izmed kterih omenimo tukaj naslednje:

Černi javor ima svoje imé od tamno-zelenega listja, po katerem se tudi razlikuje od svetloperjatega sladkornega javora, v kterega družbi večidel raste. Je lepo košato drevó, 40 do 50 čevljev visoko; njega mezgo kuhajo v sladkor. Sila veliko ga raste po ogromnih dolínah severne Amerike, kjer njegov les v mnogoverstne izdelke, in tudi za derva potrebujejo.

Jasenolistnati javor (der eschenblätterige Ahorn) je že na Francozko upeljan, kjer se dobro sponaša. Les njegov je čverst, se dá lepo gladiti, tudi raste prav hitro, tedaj bi koristilo, da bi ga redili tudi pri nas.

Javor belovolnatega plodú (der weisswolligfrüchtige Ahorn) nahaja se posebno na bregovih velikih rek, ktere od severnih gorá navdol v tiho morje se razlivajo; največ ga je pa poleg reke Ohio in njenih prirék. Čeravno pa ta

javor bregovje ljubi, ga vendar ni viditi po blatovinah in močvirjih. Izraste 25 čevljev visok. Les njegov je droben, mehok, ložej od lesa drugih verst, ugoden ebenarjem za vložitve; posebno pa daje oglje, ktero klobučarji za kurjavo pod kotle zavolj primerne vročine raji imajo kot oglje drugega drevja.

Rudeči javor. Tega je veliko po južnih deželah, v Floridi in dolni Luizijani. On ljubi mokro pa tudi pešeno zemljo, na kateri zraste do 70 čevljev visok, in 3 do 4 čevlje debel. Lepo tamnorudeče cvetje njegovo se prikaže 14 dni pred razvitjem perja, ter je pervo znamenje pomladi. Les rudečega javora je jako lep in koristen; porabiti se dá v mnoge izdelke, ker je tudi gost in tanek; ko je uglajen se sveti kakor žida. V Ameriki ga rabijo posebno za pluge in poljsko orodje sploh; tudi lepo pohišje napravljajo iz njega. Iz njegove skorje, kuhaje jo, se utegne lepa bakrenorudeča barva izvleči, ktera, če se ji nekoliko žveplenega železa doda, prihaja v bagor se prelivajoča modrina; če ji pa nekaj galuna primešaš, je lepo černilo.

Sladkorni javor (Zuckerahorn, Acer saccharinum) je prav zanimivo drevó in najvažniše izmed amerikanskih javorovih plemen. Veliki gojzde tega drevja stojé posebno v severnih državah, v Kanadi, Majni, v Novo-Jorku in v Pensilvanii. Najljubše raste sladkorni javor po berdovitih krajinah, v merzli, vlažni pa rodovitni zemlji, v kateri do 80 čevljev visok izraste; navadno je pa le 50 do 60 čevljev visok. Sladkorni javor je lepo drevó, ktero je lahko poznati že iz daljave po beli skorji njegovi. Les njegov ima tanko gosto jedro, uglajen dobí svili podoben lik, na zraku pa se rumení v rožno-rudečo barvo. Rabijo ta les rokodelci in umetniki za mnogoverstno orodje; dobiva iz njega se tudi kaj dobro oglje, kovačem posebno všeč, gorí pa tudi živo na domačem ognjišču. To oglje vaga od drevés iz držav Novo-Hampshire, Majne in Vermonta blizo petkrat težeje, kot oglje drevja iz bolj južnih držav, -- gotov dokaz, da sladkornemu javoru bolje tekne severno hladno podnebje od južnega.

Sladkor dobivajo ljudjé v Ameriki po tem, da javorovo mezgo kuhajo in odčadijo. Velik pomoček je ta sladkor ondotnim prebivavcom, posebno v novih naselbinah. Bati se je le, da ravno vsled teh naselbin umanjšalo se bode javorovo drevje, zatorej bo tudi tega pripomočka od leta do leta manj, in da te krajine bodo mogle v kratkem sladkor iz ptujine upeljavati, ali pa nasaditi sladkornega terstja ondi, kjer mu je lega zemljišč ugodna. Da bi pa mi po svojih krajinah sladkorno drevje sadili, bi nas moglo že to podbujati, ker tudi les njegov je tako lep, da je najlepši mahagonovini podoben, in da ga mizarji za krasno pohišje pred drugim iščejo, pa drago plačujejo. (Konec sledí.)

Gospodarske skušnje.

(Kako gosp. Lukačy murbino seme seje). Gosp. Lukačy, ki ima v Paloti na Ogerskem mnogo murb zasajenih, svetuje murborejcem, ki ga posnemati hočejo, sledeče: „Pod murbami, ktere imajo naj lepše perje, poberam vse jagode, ki same po sebi z drevja padajo in so tedaj popolnoma zrele; jih pomečem v majhne grabničke in

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajovsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 6. avgusta 1856.

Dobrovoljna beseda do naših deželanov po Slovenskem.

Znano je, da na tukajšnjem vertu c. k. kmetijske družbe stoji že nekaj let tolikanj potrebna učilnica umnega podkovstva in živinozdravstva in pa živinozdravilnica, v kateri se uči v domačem jeziku.

Ako premislimo, koliko raznih bolezni je, ki ubogo, nam tolikanj koristno živino po deželi vseskozi napadajo in tudi morijo, in da ga skor ni umnega, izučenega človeka, da bi prav vedil, kaj je v tacihi potrebah storiti; — ako premislimo, kako neumno, vsi zdravi pameti nasproti se dostikrat v tacihi okolišinah uboga živina gaji; — ako premislimo, da posestniki revne bolne živine ob pomanjkanji izučenih pomočnikov so prisiljeni svoje zaupanje vzeti k ljudem, ki se nikjer in nikoli učili niso, in zatorej kaj takega tudi ne morejo znati; — ako vse to in škodo, ki iz tega izvira, premislimo, pravim, nas mora serce boleti. Ne damo suknje delati nevednemu krojaču, bojè da bi nam je ne skazil; ne škornjic nevednemu kerparju, da bi nam nerodnega obuvala ne napravil; — živino pa, ki je veliko več vredna, ki je dostikrat naše naj večje premoženje, ki naše nar težje dela opravlja, ki nam polje orje, ki nam kruh prideljuje, zaupamo nevednim ljudem, ki se niso nikoli nič učili, kakor jo pačuhiti in mazačiti po svojem kopitu brez pravega spoznanja ljubezni, brez prave vednosti zdravniške !!

Kako zlo je tedaj želeti, da bi iz vsake, saj večje fare po deželi kak brihten mladenec prišel semkaj učiti se umnega živinozdravstva. Naj bi srenjski župani z duhovnimi gospodi in s kantonsko gosposko vred poskerbeli, vsako leto poslati semkaj v živinozdravniško šolo takih mladenčev, kateri bi za to bili, ktere bi veselilo in bi glavo imeli se kaj takega učiti. V dveh letih se bojo veliko koristnega in potrebnega naučili v tem in zraven tudi v poglavitnih podlagah umnega kmetijstva, v sadjoreji, v reji murbinega drevja in svilnih (židnih) červičev in več družih gospodarju potrebnih reči, če znajo le pisati in brati, če tudi le samo v domačem slovenskem jeziku. Stroški niso veliki; da zamore učenec le ob svojem živeti, stanovanje plačati in potrebne bukve si kupiti, je dosti, ker vès nauk se deli vsem učencem brez vsega plačila. Gotovo bi srenje ali soseske le same sebi dobroto naklanjale, ako bi vergle tiste goldinarje skupaj, ki jih potrebuje učenc v Ljubljani, da bi pripravne fante, to je, fante okoli 18 let, ki imajo bistro glavo, so pridni in poštenega, čednega obnašanja, pošiljale v šolo. Taki v šoli dobro izučeni bi jim vedili potem svetovati v mnogih potrebah in nadlogah. Če bi otéli gospodarju le eno kravo ali enega konja, bi jim bilo že s tem desetkrat povernjeno, kar so morebiti pripomogli mladenču za šolo. Da bo pa tudi v ti šoli izučen človek, če bo kdaj gospodar, si sam sebi dobro pomagal, pa tudi s svojimi sveti si marsikaj prislužil, je očitno kot beli dan, zakaj to je gotovo, da mora kdo že prav neumen biti, ako išče sveta in pomoči pri mojstruskazu, namesto da bi ga šel iskat k mojstru.

Na družbenem vertu na Poljanah v Ljubljani. Zalokar.

Drevjoreja.

Koristnost ptujega ali inostranskega drevja. (Konec).

6. Planêra.

Jako koristno drevó je *planêra* (gekerbte Planere, Planera crenata). Pervotna domovina njena je na bregovji hvalinskega morja, pa že od 80 let je upeljana na Francozko. Popolnoma dorastla planêra je drevó pervega reda, visoko do 80 čevljev in 10 do 12 čevljev debelo. Skorja starih drevés se ne razpoka nikoli, ampak ostane vedno sivkljato-zelena ali rudečkasta, ter se lupi v malih listikih. Cvetje je majhno, v šopkih, ter se prikaže nekoliko prej od perja; plod je tudi majhen: suha shrambica z dvema predelcoma, po eno zernice v vsakem predelcu.

V botaniških vertih je viditi že mnogo planêr, posebno na Francozkem; le seme, da bi kal poganjalo, ni dozorelo še nikjer; ako bi tedaj hotli si mladih planêr zarediti, bi mogli semena iz njih domovine si preskerbeti; je pa tudi izreja iz semena najbolja.

Planêra raste trikrat hitreje memo bresta, vendar je njeni tamno-rudečkasti les močnejši in terdnejši od brestovine; skobljati se dá težje, gladiti pa prav lepo. Ker je les pruživ, je ugoden za kolesne glavine in stope. Červ se tega lesa ne loti; dolgo se derži pod vodo in v zemlji; na zraku ga ne preminja ne mokrota ne suhota. V njegovi domovini ga potrebujejo za dile in stavbe, tudi mnogo pohišja izdelujejo iz njega, ker je lepe barve, pa tankogostega jedra, ter je lepo žilast. Verh vsega tega je tudi dober za kurjavo.

Planêra je posebno ugodna, da bi jo sadili na sprehodiščih, ob velikih cestah in po javnih tergiščih; lep dohodek bi donášala, ako bi dozorela za poseč. Tudi ni zbirčna, zastran zemlje, ter poganja serčno korenino, pa ne, kakor brest, različnih korenin, ktere pod poverhno zemljo le na okoli lazijo.

Njenega perja ne gloje merčesje, kar se godí tolikrat na brestu, in rak ne razdeva nje debla, kakor pogostoma brestovino, ktera po tem ni več za rabo. Nahaja se pa ta drevna bolezen na brestovih tako često, da neredko na sprehodiščih izjeda skorej vsako deseto drevó.

Iz rečenega se vidi očitno, da planêra je koristnejša, od navadnega bresta, da tedaj je vredna, da bi jo redili vlastniki povsod, kjer je dosedaj brestje stalo: na javnih sprehodiščih, ob cestah, v gojzdihi, na bregovih, po berdihi in goličavah. Naj bi se lotili nje nasadbe posebno grajšaki pa posestniki prostornejega sveta, vikši gojzdnari, upravitelji cest in stavb ob vodah: kajti planêra je drevó, vredno, da bi se prav obilno redilo.

Toliko od ptujega listnatega drevja, ktero menimo našim krajinam ugodno. Od vedno zelenega drevja, ali od hovja po inostranskih deželah povémo pa le to-le:

V Ameriki je mnogo vedno zelenega drevja, večidel hovja, kterege dobre lastnosti so znane, kterege pa se še ni veliko v Evropo upeljalo. Izmed tega drevja je najimennitnejše sledeče:

1. Dvoperjata *cipresa*. Po močvirjih južnih držav je je sila veliko. Je krasno in visoko drevó, včasih po 120 čevljev visoko, in 25 do 40 čevljev debelo v okrogu. Les

je rudečkast, močnejši pa bolj pruživ od jelovine; rabijo ga za mnogoverstno orodje in pohišje. To dvoperjato in pa neko černo cipreso, katero je že Michaux priporočal, so upejljali že na Francozko, ter jo redijo na vertu v Fromontu, odkodar se je zaplodila tudi dalje po Evropi z drugim ameriškimi drevjem vred, kakoršno v tem velikem sadišču redijo pa množijo.

2. *Arstralski bor* je koristno drevó, katero se nahaja tudi v Virginii. Raste posebno rad na suhi pešeni zemlji, in ima veliko smole v sebi. Les njegov je čverst, gost in krepak, porabljen za brodove in obertniške izdelke. Zvedeni možje terdijo, da ta bor je posebno ugoden, da bi ž njim se nasadile peščene planjave, katerih je na Francozkem, Nemškem, pa tudi po slovanskem svetu dovelj. Vendar je to drevno pleme po Evropi še redko, in drago seme njegovo. Dobiva se tudi v Fromontu na Francozkem.

Te baže so tudi bodeči, planinski, rudeči, rumeni bor in pa strob. Koristni so vsi, pa les porabljen za mnoge stvari. Le od poslednjega povemo še nekaj posebej.

Strob (*Weimouthkiefer*, *Pinus Strobus*) je imenovan tako na čast zaslužnemu Angležu Weimouth-u. Domá je to drevó v umernih okrajnah Amerike, kjer raste prav obilno. Je važno in lepo drevó, velikega mraza in velike vročine pa ne sterpi, vendar je zadovoljno z vsako zemljo, če le ni vedno pod vodó. Izmed vsega borovega drevja zraste strob najvišji. Les njegov je za mnogoverstno rabo.

2. Izmed ameriškimi jel so najvažniše: Bela, černa, in rudeča jela. Bela raste v najmerzlejših krajih severne Amerike in po Kanadi v vlažni pešenici. Černe jele je ondi sila veliko, kjer dela ogromne gojzde, in rodi debela ravne in visoke. Jelovina vseh teh baž je zlo terda, pa lahka in pruživa, je ugodna za brodove, posebno kjer manjka hrastovine, pa tudi za mnogoverstno orodje in pohišje.

Končaje ta spisek menimo, da v tem imajo verli slovenski kmetovavci in drevjorejci plemen dovelj, ktere bi se jali v svoje gojzde in verte, med domače drevje ali namesto njega. Serčno pa želimo, da bi se lotili in da bi jim slavna vlada pomagala, pogojzditu koj in obilno velike goličave in opustošene planjave, ktere je neusmiljena dervača obropala zelenega kinča, pa ga ropa še vedno. Zadnji čas je namreč, da dobí domovina naša zopet zeleni drevnati plajš, kakoršnega je imela v starodavnih časih, in ki jo je varoval nesrečne toče in nebeškega ognja, ktera obá dan današnji tolikokrat in večkrat ko prej prihrumeta v groznih nevihtah, na perotnicah burje, ter pokončujeta rumeno klasje na poljih, in po vinskih goricahtoliko blagega tersja.

J. Šubic.

Gospodarske skušnje.

(Od rička nekaj.) Po zadnjem naznanilu, kako dobro se je obnesel bivec (nova žlahna ogeršica) na tukajšnjem družbenem vertu, pridem sedaj do rička (*Leindotter*), ki sem ga bil letos mesca sušca (marca) za poskušnjo na družbenem vertu vsejal, in ga je iz 4 lotov semena do 15. malega serpana (julija) dozorilo na pognojenem peščenem majhnem prostoru 46 funtov, lepega oljnatega zerna. Na boljšem svetu bi se bil gotovo še veliko bolje obnesel, čeravno vzame skorej vsake baže (gnojno) zemljo za ljubo; toda redko, pa enako, naj se seje, in sicer tako, da na čveternat pedanj ga ne pride več od ene bilke stati, ker se v košate veje zlo razraste, da je kakor malo košato drevesice polno betičic, ki so tudi polne drobnega, oljnatega in detelji podobnega semena. Od konca mesca velicega travna, ali maja pri pletvi se izpuli, kar je pregostega. Na oral ga po tem takem ne gré več od enega funta, in svet, kjer je rastel, se dá še tisto leto kakor po bivcu tako tudi po ričku ali za ajdo, ali pa vnovič pognojen, za repo lahko rabiti. Nismo še poskusili, kako oljnat da je, pa rad verjamem skušenemu gosp. Dušarju na Škerjančevem, ki ga je v lanskim „Novicah“ močno pohva-

lil. Po tem takem je tudi riček, kakor bivec, za bogat oljnat pridelk, ki se berž in dobro prodá, priporočevanja vreden in se tukaj pri meni seme po 20 kr. funt dobí.

Na družbenem vertu na Poljanah v Ljubljani. Zalokar.

(Mjilo (žajfa) se dá domá napraviti) prav lahko takole: Vzame naj se sodec, pa se dene va-nj nekoliko lója z lugom vred; postavi se sod v klet, ter se premeša včasih. V 3 do 4 tednih je mjilo gotovo in tako dobro, kakor navadno od mjilarja napravljeno.

(Nepremočljivo obuvalo) posebno prikladno ljudém, katerih opravila so takošne, da morajo včasih dolgo v vodi stati, se napravi takole: Vzemi 2 funta lanénega olja, pol funta ovčjega lója, 16 unč belega voska, 4 unče pa smole. Vse to se dobro zmeša pa stopí; stopljeno pa še gorko naj se namaže in vriblje po novih čevljih ali škornjah in s kertačo povsod dobro razširi po njih. Ko potem je usnje do dobrega se bilo posušilo, ni nič zgubilo svoje mehkode. — Tako napravljeno obuvalo rabijo angležki čolnarji pa mornarji, ki so pogostoma in dolgo dolgo v vodi, škornje pa jim vendar niso premočene.

Novica svilorejcem.

V Kalifornii, tisti gorki deželi Amerike, kjer so poslednje leta nezuanó veliko zlata našli, so našli sedaj tudi neke svilóde (žitne červe), ki napredejo veliko več svile (žide) kakor naši navadni svilodi, katerih prvotna domovina je Azija. Mešički (kokoni) teh kaliforniškimi svilodov so debeli kot kurje jajca; naši kokoni niso dosti debelejši kot golobje jajca. Kolikor večji je pa mesiček, ki ga je červ iz svojih svilnih nitk napredel, toliko več se vé da je svile. — Ali se bojo pa dali ameriškimi svilodi udomačiti tudi v Evropi, v naših deželah? Gotovega se sicer o tem ne more nič reči; nemogoče pa ni, kakor tudi ni bilo z azijatiškimi. Bomo vidili!

Narodopisje.

Rezijani. (Dalje.)

Ker Rezijani vedno po svetu hodijo in v razne kraje zahajajo, imajo tudi raznoverstne šege v noši in obleki. Večidel posnemajo v tem ljudí tistih dežel, v ktere bolj pogostoma zahajajo: zato se nekteri nosijo po Ogersko, drugi se oblačijo kakor Poljaki, drugi posnemajo Avstrijance, drugi nosijo Furlanske pisane oblačila, in zopet drugi se nosijo kakor Parci. Same ženske se vse deržé svoje domače rezijanske šege, s tem samim razločkom, da se nekte lepše in dražje oblačijo, nekte pa revniše, kakor jim premoženje dopušča. Sploh pa ljubijo svilnate oblačila, ki jih obilno nosijo.

Vsi Rezijani nosijo svoje otroke v farno cerkev k svetemu kerstu; ravno tako nosijo k farni cerkvi tudi svoje merliče, in jih tam zakopujejo, se vé da se tudi samo v tej cerkvi poročujejo. Novorojene otroke donšajo h kerstu v opertnem košu. Kadar je dete keršeno, moli duhoven med tem, ko se vračajo od kerstnega kamna k velikemu oltarju, začetek evangelija sv. Janeza, in ko pride do velikega oltarja, se tamkej ustavi in dá poljubej mirú detetovemu očetu, kumu ali botru, botri in babi, in dobí od vsakega kak dar v dnarji, ki ga na oltar položé. — Potem gredó vsi skupej, z duhovnim vred, v kerčno kjužini, ktero Rezijani karstinje (*Carstigne*) imenujejo.

Porodnice ostanejo ene tedne po porodu domá; po tem pa jih spremlja baba do cerkve k navadnemu blagoslovu. Tú pokleknejo pred cerkvenimi vrati ogernjene od glave do pet z rijuho ali pa kakim dolgim kosom platna, in nekte imajo na glavi tudi klobuk. Tako ostanejo ondi celi čas, ko duhoven sveti blagoslov čez nje govori, kakor stoji v rimskem obredniku; na zadnje podá duhovnik porodnici in babi poljubej mirú pri velikem oltarju; tú porodnica rijuho od sebe dene, in se podá na svoje opravila. Zvečer tistega